

Lapsi matkalla maailmaan ujostelemattomien kättilöiden avulla

Kirsi Vainio-Korhonen: Ujostelemattomat. Kättilöiden, synnytysten ja arjen historiaa. WSOY 2012. 256 s.; Pasi Saarimäki, Kirsi-Maria Hytönen ja Heli Niskanen (toim.): Lapsi matkalla maailmaan. Historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään. SKS 2012. 418 s.

Kirsi Vainio-Korhosen teos *Ujostelemattomat: Kättilöiden, synnytysten ja arjen historiaa* ja Pasi Saarimäen, Kirsi-Maria Hytösen ja Heli Niskasen toimittama *Lapsi matkalla maailmaan: Historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään* nostavat esiin melko vähän tutkitun aiheen eli lapsenpäästön ammatillistumisen sekä syntymän biologisena ja sosiaalisena prosessina. Molemmat teokset kuvaavat lähinnä kulttuurisia näkemyksiä. Itse raskaudelle ja synnytykselle ruumiillisena kokemuksena annetaan vähän tilaa lähteiden niukkuuden takia. Teosten pääpaino on varmaankin tästä syystä synnytysten lääketieteellistymisessä ja lapsen sosiaalisessa syntymässä eli siinä, miten lapsesta erityisin riitein ja rituaalein muokattiin perheen ja yhteisön hyväksymä ja normaalina pitämä yksilö.

Lapsi matkalla maailmaan -kirjassa liikutaan vajaan tuhannen vuoden aikavälillä keskiajalta nykypäiviin, kun taas Vainio-Korhosen *Ujostelemattomat* keskittyy 1700-lukuun, aikaan, jolloin lapsenpäästämisestä tuli naisammatti. Lähteinä on käytetty varhaisten lääketieteen ja kättilöoppikirjojen ohessa niin kirkonmiesten kirjoit-

tamia tekstejä, eliitin kirjeitä ja päiväkirjoja kuin 1900-luvulla kerättyjä ja luokiteltuja kansankertomuksia, muistelmia, käräjäpöytäkirjoja, seurakuntien arkistoja ja haastatteluja. Analyysin viitekehys on länsieurooppalainen kulttuuripiiri ja sen toimijat, ylhäisaatelisista rahvaaseen. Tutkimuskohteisiin kuuluvat yksilöt, kyläyhteisöt ja sukulverkostot. Analyysin kohteena näyttävät olleen ne harvat raskaus- ja synnytyskertomukset, jotka tutkijat ovat löytäneet lähteistä muuta tutkimusta tehdessään. Nämä niin sanotut spin-off-tutkimukset vetävät molemmissa kirjoissa taidokkaasti johtopäätöksiä rivien välistä.

Vainio-Korhonen tarkastelee synnytyslääketieteen historiaa kättilöammin varhaisista juurista ja lupaa syventyä myös synnytyksien ja syntymän historiaan osana suomalaisen arjen historiaa. Synnytysperspektiivi on kuitenkin enimmäkseen normatiivinen. Se kertoo, mitä tiedettiin synnytyksistä ja millaisia synnytysten *piti olla* lääketieteellisestä ja kansansivistämisen näkökulmasta. Pääpaino on eliitin näkemyksissä ja kokemuksissa; tästä yhteiskuntaluokasta Vainio-Korhonen on ammentanut paljon tietoa aikaisemmista tutkimuksistaan. Ujostelemattomat onkin oiva ja hienosti kirjoitettu tutkimus Suomen varhaisista kättilöistä, kättilöammattiin valikoituneiden naisten taustoista, motivaatioista ja elämänkuluista. Se on positiivinen puheenvuoro naisten ammatillisesta historiasta ja sen juurista kaupunkien killoissa.

Kirja on uusi avaus ennen kaikkea keskusvalta-periferia-tutkimukselle yksilön näkökulmasta sekä tutkimusalan sukupuolittuneisuudelle kuvaamalla, miten suomalaiset kaupunkilaisnaiset kykenivät hankkimaan uutta osaamista edistyksestä Tukholmas- ta. Kouluttautumisen esteenä olivat paitsi ruotsin kieli myös suomalaisten viileys uudistuksia kohtaan.

Suomesta matkaavat varhaiset kättilöoppilaat tarvitsivat perheen tai suvun sosiaalista tukea voidakseen kouluttautua Tukholmassa. Raha oli kuitenkin suurin kompastuskivi, mikä käy ilmi myös Ruotsin keskusvirastojen ja lääkintökollegion jatkuvista kehotuksista Suomen kaupungeille pestata tai kouluttaa ammattikätilö kaupungin tarpeisiin. Kehotusta ei seurattu kovin herkästi kaupunkien rahahuolien vuoksi. Halukkaita koulutettavia oli vähän, mikä selittää sen, että kätilöiden keskuudessa oli myös ”kunniaattomia” naimattomia äitejä. Kätilöoppi takasi kuitenkin yleensä taloudellisesti kannattavan uran.

Lapsi matkalla maailmaan -teoksen tarkoitus on saada lukija pohtimaan syntymän merkityksellisyyttä ja syntymäkokemuksen monitasoisuutta kautta historian. Tässä kirja onnistuu hyvin. Alkuosassa esitellään laajasti tutkimuksen nykytilaa eri tieteenaloilla. Kirjoittajina on kymmenen historian, uskontotieteen ja folkloristikan tutkijaa. Kuva syntymästä jää kuitenkin pirstaleiseksi, mitä on paikattu kirjan loppuartikkelissa ”Modernisoituva syntymä”, jossa yksi toimittajista, historian tutkija Pasi Saarimäki, tuo esiin syntymän paradoksaaliset muutokset historian kuluessa. Lyhyesti voidaan sanoa, että syntymän rituaalit ja riitit hävisivät lääketieteellistyneen syntymän mukana. Vain kastejuhla on säilynyt keskiajalta lähtien.

Lapsen syntymä oli alun perin kollektiivinen asia, joka lääketieteellistymisen myötä piilotettiin synnytyssairaalaan, missä paikalla ovat vain synnyttäjät, hänen miehensä tai doulansa alan ammattilaisten ohella. Raskaudesta ja synnytyksestä puhumisesta on menty päinvastaiseen suuntaan. Aiemmin raskauksista ja synnytyksistä vaiettiin ja niitä saatettiin jopa piilotella. Puhekuultuuri muuttui äitien alettua käydä äitiysneuvoloissa 1930-luvulta alkaen, jolloin he

sivat myös malleja siitä, miten puhua raskaudesta ja synnytyksestä. Raskauden ja synnytysten tabu- luonne alkoi hälventyä. Tämä kulttuurinen prosessi ei kuitenkaan näytä koskeneen lapsenmurhaajia ja sikiön salaajia, mikäli Saarimäen omaan artikkeliin aviottoman raskauden ongelmista 1800-luvulla on uskomista. Rikos on kautta historian selitetty naimattoman äitiyden häpeällä, kuten oikeudellinen retoriikka antoi ymmärtää. Todellisuudessa näitä rikoksia ei tehty raskaus- ja synnytyksessä tyhjiössä. Monet raskaudet olivat ei-toivottuja ennen ehkäisymenetelmien keksimistä, vaikka ne lopulta hyväksyttiin Jumalan tahdona sekä naimisissa olevien että naimattomien naisten keskuudessa. Kristinuskon vahva rooli raskauden, synnytyksen ja varhaislapsuuden hetkillä onkin kirjassa hyvin dokumentoitu.

Lapsi matkalla maailmaan -teoksen ensimmäinen osio koskee keskiajan fantasiaa ja oletuksia sikiöistä ja vastasyntyneistä. Historiantutkija Susanna Niirainen selvittää keskiajan synnytysooppiin liittyvästä aineistosta syntymään liitettyjä pelkoja ja sitä, miten lapsen terveyttä pyrittiin turvaamaan lääketieteen ja magian avulla. Artikkelit osoittaa hyvin, että jokainen lapsi oli koko yhteisön tulevaisuuden investointi ja vanhemmilleen vanhuuden turva sekä toiveiden ja tulevaisuuden odotusten kohde. Historiantutkija Jenni Kuuliala pohtii saarnojen opettavaisia tarinoita lapsen haavoittuvuudesta ja lapsen suojelusta yliluonnollisia voimia vastaan, joiden keskiajalla uskottiin aiheuttavan sairauksia, onnettomuuksia ja fyysisiä vammoja. Uuden ajan alun historioitsija Anu Lahtinen ammentaa aateliston kirjeistä ja muistikirjoista tietoa aristokraattien ristiriitaisista peloista, odotuksista ja suunnitelmista lapsen syntymän yhteydessä. Aatelisnaisten kirjeistä saamme tietoa myös naisten ker-

tomasta synnyttämisen pelosta ja aatelisten isien surusta lapsen menehtyessä.

Kirjan toisessa osiossa käsitellään syntymää 1700–1900-luvulla vastasyntyneen ja vastasyntyneen naisen näkökulmasta. Pasi Saarimäki tarkastelee oikeuspöytäkirjoissa 1800-luvun lopulla esiintyneitä salattuja raskauksia ja synnytyksiä maaseudulla. Hänen mukaansa rikosten motiivina toimivat naisten heikot tulevaisuudennäkömät aviottomana äitinä, kun taas ympäristön avioliitto-odotukset heikensivät sosiaalista kontrollia ja siten rikosten estämistä. Uskontieteilijä Marja-Liisa Keinänen tarkastelee niitä moninaisia rituaaleja, joilla 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun maalaisyhteisö muokkasi vastasyntyneen yhteisön hyväksyttäväksi jäseneksi ottamalla huomioon vastasyntyntä uhanneet vaarat. Riiteillä ja rituaaleilla haluttiin vaikuttaa paitsi lapsen kehoon ja terveyteen myös lapsen persoonaan, sieluun ja sosiaalisiin suhteisiin. Sukupuoliominaisuudet ja älylliset kyvytkin pyrittiin manipuloimaan riittien ja rituaalien avulla. Historiantutkija Sofia Kotilainen selvittää kirkonkirjoista ja kansankertomuksista nimenantoa 1700-luvun alusta 1950-luvulle. Lapselle annettiin suvussa pitkään esiintynyt nimi korostamaan jatkuvuutta tai siveellisyyteen viittaava nimi hyvän tulevaisuuden takaamiseksi. Nimenanto alkoi muuttua vasta 1900-luvulla muotimien ja aatteellisten nimien myötä.

Kirjan kolmas osio käsittää kolme erilaista artikkelia työläislapsista moderneihin ensisynnyttäjiin. Historiantutkija Pirjo Markkola ammentaa muisteluaineistosta ja työväenliikkeen aineistosta tietoa syntymästä kaupunkilaisessa työväenkodissa, jossa synnytystä ei asumisautauden takia pystytty salaamaan. Lapsia syntyi paljon, mutta harva näki aikuisiän. Rakkautta osoitettiin kurjissakin elinoloissa

jokaista lasta kohtaan. Etnologi Kirsi-Maria Hytönen perehtyy naisten muistelukerrontaan työn ja perheen yhteensovittamisesta 1940–1950-luvulla, jolloin ideaalina oli kotiäiti, kun taas moni työläisvaimo kykeni toimimaan sekä äitinä että työntekijänä ilman yhteiskunnan tukea. Suurin ongelma oli lastenhoito, ja sen perheet ratkaisivat eri tavoin kunnallisen päivähoiton puutteessa. Folkloristi Lena Marander-Eklundin ensisynnyttäjien haastattelututkimus 1990-luvulta antaa ensikäden tietoa tavallisen synnyttäjän kokemuksista. Artikkelit vahvistaa sen, että jokainen raskaus ja synnytys on koettuna tapahtumana ainulaatuinen.

Raskauksien ja synnytysten merkitysten historiallistaminen on haasteellinen tehtävä hajallaan olevien lähteiden takia. *Ujostelemattomat* ja *Lapsi matkalla maailmaan* luovat erinomaisen pohjan jatkotutkimuksiin. Kumpikaan teos ei valitettavasti hyödynnä kovin näkyvästi sukupuoliteoreettista tutkimusta raskaus- ja synnytyksokemuksista. Vainio-Korhosen tutkimusteoreettinen osio kirjan lopussa jää ylimalkaiseksi valta- tai toimijuus-keskusteluksi ja korostaa tutkimusnäkökulmien välillä olevaa jännitettä. Vainio-Korhosen tutkimus keskittyikin lähinnä naisten toimijuuteen. Rakenteisiin sisältyvät valtajännitteet jäävät pitkälti tarkastelematta. Hyvä niinkin. Suomen kättilöhistorian varhaisvaiheita kättilöiden näkökulmasta ei ole aiemmin tutkittu näin laajasti. Jäin kuitenkin kaipaamaan sellaista keskustelua kättilötoiminnan rakenteista, joka ei olisi ”kurjuustutkimusta”, vaan tutkimusta rakenteiden merkityksistä ammattialan sisällössä ja sen kehittämisessä. Tosiasia on, että miehet (lääkärit ja lääkintäkollegio) vastasivat kättilökoulutuksesta ja kättilötoiminnan sisällöstä ja sen kehittämisestä. Mitä tämä merkitsi kättilöammattille ja -ammattikunnalle? Miten hyvin

kättilöiden ”hiljainen” tietotaito naisten kovin henkilökohtaisiksi kokemista tapahtumista on otettu huomioon synnytyslääketieteessä? Ovatko kättilöt pystyneet vaikuttamaan esimerkiksi siihen, mikä määritteli normaalisynnytykseksi, normaaliraskaudeksi, riskiraskaudeksi ja riskisynnytykseksi? Vastaus lienee, että kättilöammatin ja synnytyslääketieteen välillä on säilynyt kuilu, jota ylläpidetään juuri ammattikuntaeroilla ja alistamalla kättilötoiminta lääketieteelle.

Kättilötoiminta on kuitenkin oma alansa. Se keskittyy synnyttäjän kuulemiseen, tukemiseen ja hoivaan, kun taas synnytyslääketiede keskittyy diagnostiikkaan ja interventioihin. Lopputulos näyttää olleen kaikkien raskauksien ja synnytyksien lääketieteellistämisen luonnollisen syntyvän kustannuksella. Naisten oikeudesta oman ruumiinsa haltuunottoon synnytysshetkessä on tullut lääketieteelle toisarvoinen asia. Lääketieteen ylivalta luotiin 1700-luvulla kättilöiden avulla, mutta miksi kättilöt hyväksyivät sen mutisematta?

On myös harmillista, että historiakuvamme agraariajan raskauksista ja synnytyksistä on luotu enimmäkseen normatiivisista lähteistä eli eliitin, kirkon tai lääketieteen näkökulmasta, kylläkin moniäänisten kansankertomusten avulla. Agraariajan raskaustutkijana olisin mielelläni lukenut enemmän siitä, millaista oli olla raskaana, kun raskautta oli fyysisesti vaikea määrittellä, eikä sitä voinut valita ehkäisyn puutteessa. Tai millaista oli valmistautua synnytykseen, kun sen ajankohtaa ei voinut määrittellä tarkasti? Kokemattoman naisen riski päätyä oman ruumiinsa uhriksi lienee ollut suuri, mikäli nainen ei osannut tulkita raskaus- ja synnytysmerkkejä oikein. Tilanne muuttui vasta, kun raskauksista ja synnytyksistä ruvettiin puhumaan toden teolla. Hyödyntämällä raskauksista ja synnytyksistä kertovia lapsenmurhaajien ja sikiön salaa-

jien tunnustuksia ja todistajanlausuntoja, joita on runsaasti oikeusakteissa, agraarinen syntymähetki olisi voinut tarkentua.

Suurimman hyödyn teoksista saa lukemalla ne lomittain. Pidän itse Marja-Liisa Keinäsen artikkelia vastasyntyneen muovaamisesta lapseksi kaikkein kiinnostavimpänä *Lapsi matkalla maailmaan* -kirjassa. Keinänen itse asiassa selittää Vainio-Korhosen toteamuksen, että maalaiskansa suhtautui pitkään nuivasti ammattikätilöihin. Kouluttautuneena hygienistinä ja rationalistina ammattikätilö ei antanut taikauskoisuuden leimata työtapojaan siten kuin se leimasi kouluttamattomien lapsenpäästäjien työtä. Kansan näkökulmasta oli loogista turvautua lapsenpäästäjiin, koska he tekivät synnyttäjälle ja lapselle tarvittavat ja merkitykselliset syntymäriitit. Epäluulo ammattikätilöä kohtaan väheni sitä mukaa, kun lääketiede pystyi vastaamaan moniin fyysisiin uhkisiin. Riittien merkitysten vähene-
misen myötä ammattikätilö päästettiin myös maalaistaloihin.

– MONA RAUTELIN